

М. П. КУЧЕРА, Н. М. КРАВЧЕНКО,
Р. О. ЮРА, В. Д. ГОПАК

Знахідка в «Змійовому валу»

В жовтні 1974 р. експедиція Інституту археології АН УРСР досліджувала «Змійові вали» в Середньому Подніпр'ї. За 500 м на північний захід від хутора Хлебча Васильківського району Київської області було розрізано Постугнянський вал, що розташований на лівому березі р. Стугни і в її верхній течії повертає від цього хутора до с. Плесецьке.

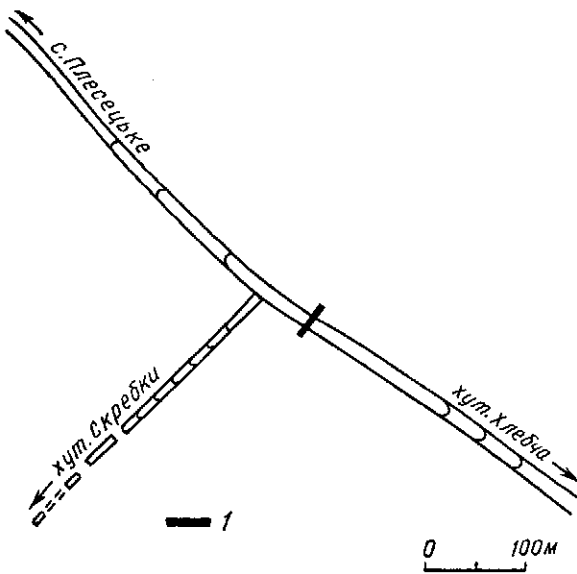

Рис. 1. План «Змійових валів» поблизу хутора Хлебча.

Місце розрізу знаходилось за 50 м на південний схід від допоміжного валу, який відгалужується від основного (Хлебча—Плесецьке) і тягнеться на південний захід до хутора Скребки (рис. 1).

Вал, що складається з темно-жовтого та світло-жовтого суглинку, подекуди з домішкою землі, зберігся на висоту 2,4 м при ширині 10 м. Він збудований на дерев'яному каркасі з чотирьох поздовжніх стін, скріплених поперечними простінками. У перерізі валу, в траншеї простежено сліди поздовжніх стін, які згнили. Місцю їх розташування відповідають стики між різномірними

шарами суглинку, яким заповнювали простір між стінами (рис. 2). В інших місцях цього валу вони збереглися в обвугленому стані.

Майже посередині валу, на його підшві, в стінці розрізу під нижнім шаром насипу в темно-жовтому суглинку (рис. 2) знайдено залізну сокиру (рис. 3), загублену, очевидно, коли будувався каркас валу*. Сокира, за класифікацією А. М. Кіричникова, належить до типу IV і датується X—XI ст.¹. Довжина її 20 см, ширина леза 10,4 см, діаметр втулки 3,5 см. З обох боків на обуховій частині є знак у вигляді трьох вертикальних смужок, відтиснутих, очевидно, кліщами по розжареному металу.

Металографічний аналіз сокири, проведений В. Д. Гопаким, показав, що вздовж правої бокової поверхні шліфа (рис. 4) проходить зона ферито-перлитної структури, близької до видманштетової. Край на глибину 0,6—0,8 мм позбавлений вуглецю. Вміст останнього в напрямку до обуха поступово зменшується, а ширина зони збільшується. Подібна зона на лівому боці леза має висоту лише 15 мм. Зона леза на висоту 8—10 мм піддана місцевій термообробці. Решта поля в межах шліфа являє собою ферито-перлитну структуру з вмістом вуглецю 0,1%, міс-

* Під час випадкової зачистки стінки розрізу у листопаді 1974 р. учасники ранньослов'янської експедиції Київського педінституту (керівник Н. М. Кравченко) студенти Липковський А. Л., Колесовський І. М., Линник С. В., які проводили археологічну розвідку в районі хутора Хлебча, знайшли сокиру.

¹ А. Н. Кирпичников. Древнерусское оружие, вып. 2.—САИ, вып. ЕІ-36. М.—Л., 1966, с. 37.

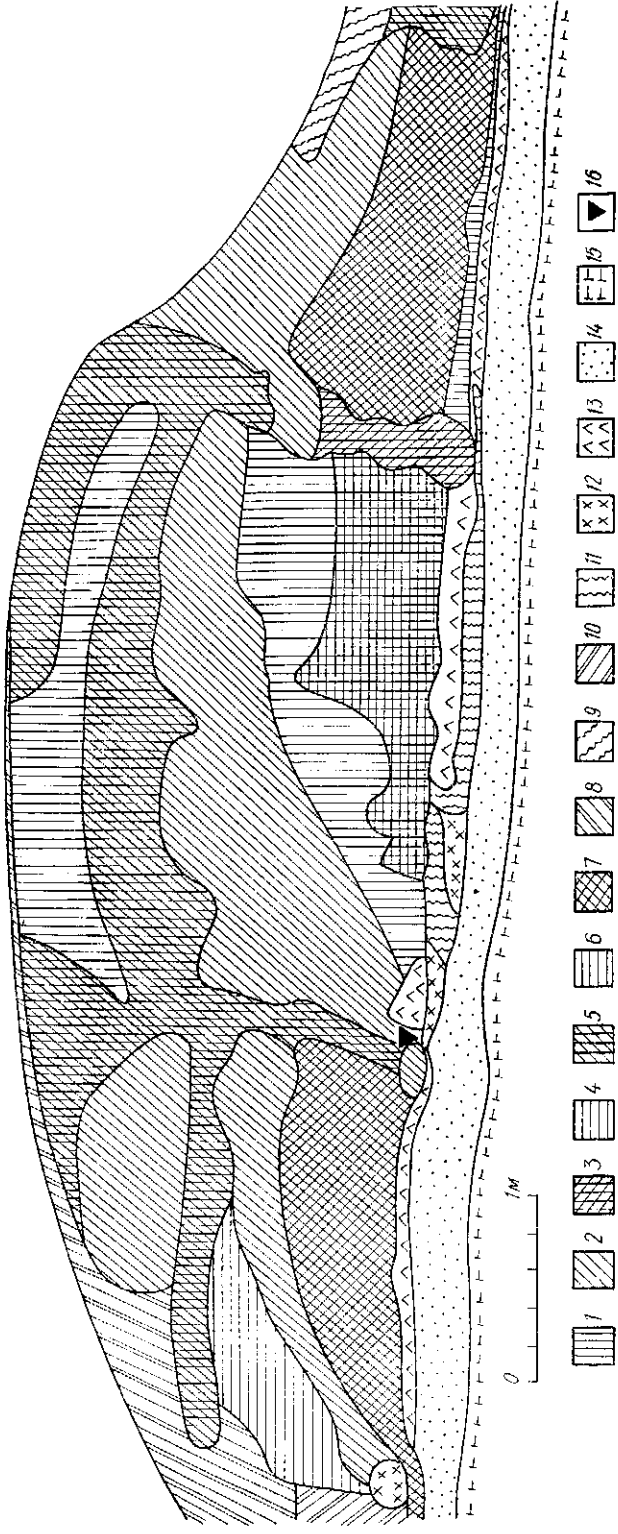

Рис. 2. Профіль південно-західної стінки поперечного розрізу валу Хлебна — Плесецьке.
 1 — світло-жовтий суглинок; 2 — темно-жовтий суглинок; 3 — жовтий суглинок з темно-сірою землею; 4 — темно-жовтий суглинок з гумусними пластами;
 5 — темно-сіра земля; 6 — світло-жовтий суглинок, перемішаний з чорноземом; 7 — жовтий суглинок з сірим відтінком; 8 — сіра земля; 9 — сірий суглинок;
 10 — сіра земля з коричневим суглинком; 11 — світло-сірий суглинок; 12 — чорна земля з сажом; 13 — темно-сіра земля з сажом; 14 — материковий суг-
 линок з темно-сірими пластами; 15 — материк (сірий з коричневими прожилками суглинок); 16 — місцезнаходження сокаря.

цями 0,2%. Мікротвердість від краю леза до обуха змінюється в межах 514—193 кг/мм².

Аналіз дозволяє припустити цементацію зони леза (можливо ще на стадії заготовки) з наступною місцевою термообробкою. Сокиру з

Рис. 3. Сокира із «Змійового валу».

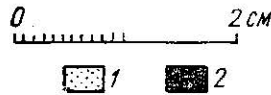
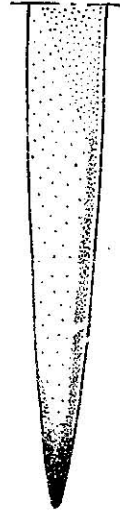

Рис. 4. Шліф леза сокири.

1 — ферит і перліт; 2 — термообробка.

близькою технологічною схемою, але без термічної обробки, знайдено на Донецькому городищі².

Знахідка сокири — це перший випадок датування «Змійових валів» за археологічними даними. Маємо, нарешті, переконливі докази, що Постугнянський вал збудований за часів Київської Русі.

М. П. КУЧЕРА, Н. М. КРАВЧЕНКО,
Р. А. ЮРА, В. Д. ГОПАК

Находка в «Зміевом валу»

Резюме

В 1974 г. около хутора Хлебча Васильковского района Киевской области в основании центральной части Постугнянского вала найден железный топор X—XI в. Эта находка позволяет датировать вал временем древнерусского государства.

² Б. А. Шрамко, О. М. Петриченко, Л. О. Солнцев, Л. Д. Фомін. Дослідження староруських залізних виробів Донецького городища. — Нариси історії техніки, вип. 7. Київ, 1961, с. 79.